

Oikeustoimittajat ry
c/o Jarkko Sipilä
MTV3 Uutiset

00033 MTV3

ASIA

**SALASSA PIDÄTTÄVIEN TIETOJEN KÄSITTELY OIKEUDEN-
KÄYNNISSÄ JA TUOMIOSSA**

KANTELUKIRJOITUS

Oikeustoimittajat ry arvostelee oikeuskanslerille 23.9.2003 osoittamassaan kirjoituksessa Espoon kärjäoikeuden menettelyä oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain soveltamisessa käsiteltäessä laitonta uhkausta koskevaa asiaa R 03/711.

Kirjoituksessa katsotaan, että kärjäoikeus on menetellyt virheellisesti määrätessään 11.9.2003 oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5b §:n 2 momentin perusteella koko asian käsiteltäväksi yleisön läsnä olematta (ja koko oikeudenkäyntiaineiston salassapidettäväksi). Oikeustoimittajat ry katsoo, että säännöksen perusteella on mahdollista suojata vain oikeudenkäynnissä esille tulevia yksittäisiä tietoja, ei määrätä koko käsittelyä pidettäväksi yleisön läsnä olematta. Asian olisi Oikeustoimittajat ry:n mielestä myös voinut hyvin käsitellä (julkisesti) niin, etteivät salassapidettävät asianomistajan puhelinnumeroa ja asuinpaikkaa koskevat tiedot olisi tulleet ilmi. Oikeustoimittajat ry ihmettelee erityisesti sitä, että *”jutun tuomiota ei muka pystyisi kirjoittamaan siten, että suojaa vaativat asuinpaikka- ja puhelinnumerotiedot eivät siitä paljastuisi.”*

HANKITTU SELVITYS

Kirjoituksen johdosta on hankittu selvitys asiassa puheenjohtajana toimineelta kärjätuomari Kirsti Levolta ja lausunto Espoon kärjäoikeuden laamannilta.

VASTINE

Oikeustoimittajat ry on antanut kirjoituksen johdosta vastineen.

TAPAHTUMATIETOJA

Espoon kärjäoikeus teki 11.9.2003 laitonta uhkausta koskevassa asiassa R 03/711 päätöksen suljetusta käsittelystä sekä oikeudenkäyntiaineiston ja tuomion julkisuudesta. Päätöksessä todetaan, että *”asianomistajan pyynnöstä kärjäoikeus oikeudenkäynnin*

julkisuudesta annetun lain 5 b §:n 2 momentin perusteella päätti käsitellä laitonta uhkausta koskevan asian yleisön läsnä olematta. Saman lain 9 §:n perusteella käräjäoikeus määräsi, että aineisto tuomiolauselmaa lukuun ottamatta on salainen 10 vuotta tuomion antamisesta. Kysymyksessä on asia, jonka käsittelyssä tulee esiin käsiteltävän asian kannalta olennaisia, oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5b §:ssä tarkoitettuja asioita, joita ei saa käsitellä julkisessa istunnossa tai ottaa julkiseen ratkaisuun, jollei siihen ole erityisen painavia syitä. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa tällaisia erityisen painavia syitä ei ole.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24 §:n 1 momentin 31-kohta ja laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 5b § ja 9 §.”

RATKAISU

Oikeudenkäynnin julkisuudesta perus- ja ihmisoikeutena

Julkisuusperiaatteella lainkäytössä tarkoitetaan sitä, että muillakin kun käsiteltävän asian asianosaisilla on oikeus saada tietoja tuomioistuimen toiminnasta. Julkisuusperiaate voi käytännössä toteutua lähinnä kolmella tavalla, 1) käsittelyjulkisuutena, 2) asiakirjajulkisuutena ja 3) tiedottamisena käsiteltävänä olevasta asiasta. (Virolainen, Jyrki: Johdatus prosessioikeuteen s.110, teoksessa Prosessioikeus 2003)

Oikeudenkäynnin julkisuus on perustuslaissa turvattu perusoikeus. Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia määräyksiä on lisäksi useissa Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksessa.

Ihmisoikeussopimuksen 6 (1) artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

Oikeusministeriön asettaman Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan 7.2.2002 julkaistussa mietinnössä on pohdittu oikeudenkäynnin julkisuutta perus- ja ihmisoikeutena. Mietinnön mukaan

oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamiseen ja laajuuteen vaikuttavat perustuslain 21 §:n 2 momentin lisäksi useat muutkin perusoikeuksia koskevat säännökset. Osa säännöksistä toimii oikeudenkäynnin julkisuutta edistävästi, osa sitä rajoittavasti. Säännöksiä ei sellaisenaan voi verrata toisiinsa tai asettaa mihinkään keskeiseen etusijajärjestykseen, vaan niiden tavoitteet on pyrittävä toteuttamaan samanaikaisesti niin pitkälle kuin mahdollista. Oikeudenkäynnin julkisuuden kannalta merkittävä on ensinnäkin perustuslain 10 §:n säännös yksityiselämän suojasta. Yksityiselämän suojaa koskevan perusoikeussäännöksen huomioon ottaminen oikeudenkäynnissä merkitsee oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista silloin, kun julkisuus loukkaisi liiallisesti yksityiselämän suojaa. Toiseksi oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamiseen vaikuttaa perustuslain 12 §:n säännökset sananvapaudesta ja julkisuudesta. Sananvapauden toteuttamisessa on tärkeää, ettei ihmisten oikeutta tietoon perusteettomasti rajoiteta. Sananvapautta koskevan perustuslain säännöksen voidaan katsoa olevan oikeudenkäynnin julkisuutta perusteleva ja siihen laajentavasti vaikuttava perusoikeus. (Oikeusministeriön komiteamietintö 2002:1, s.16-17)

Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisuisaan korostanut sitä, että oikeudenkäynnin julkisuus antaa tilaisuuden lainkäytön julkiseen valvontaan. Lisäksi se on yksi niistä keinoista, joilla yleisön luottamus tuomioistuimiin voidaan säilyttää. Julkisuus tekee lainkäytön selvästi havaittavaksi ja edistää siten pääsyä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaiseen tavoitteeseen eli oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, jota koskeva tae on yksi ihmisoikeussopimuksen tarkoittaman demokraattisen yhteiskunnan kulmakivistä. Niin suullisen käsittelyn kuin oikeudenkäynnin muutenkin tulee siten 6 artiklan 1 kohdan sisältämän pääsäännön mukaan olla julkinen. Julkisuusperiaatteesta poikkeavaa määräystä on tulkittava ahtaasti (näin todetaan myös kantelussa, jossa viitataan tapaukseen *Gautrin v. Ranska*, 20.5.1998, *Diennet v. Ranska*, 26.9.1995, *Pellonpää*, Matti Euroopan ihmisoikeussopimus 1996, s. 325).

Tähän tapaukseen sovellettavat säännökset

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5 §:n mukaan tuomioistuin voi asianosaisen vaatimuksesta tai erityisestä syystä muutenkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai osaksi yleisön läsnä olematta kun käsitellään siveellisyysrikosta, kunnianloukkausta tai yksityiselämän loukkaamista koskevaa asiaa taikka muuta sellaista rikosasiaa, joka koskee erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää seikkaa (1 momentti 1 kohta). Tuomioistuin voi myös päättää, että suullinen käsittely toimitetaan tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta kun siinä esitetään salassa pidettävä asiakirja tai ilmaistaan tieto, josta on säädetty vaitiolovelvollisuus (2 momentti 1 kohta).

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5b §:n mukaan viranomais-

ten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 24-27, 29, 30 ja 32 kohdassa tai niitä vastaavia muussa laissa salassa pidettäviksi säädettyjä tietoja saa esittää suullisesti tai apuvälineiden avulla julkisessa käsittelyssä sekä ottaa julkiseen ratkaisuun siinä laajuudessa kuin se asian käsittelemiseksi ja ratkaisun perustelemiseksi on tarpeellista (1 momentti). Mainitun lain 24 §:n 1 momentin 31 kohdassa tarkoitettuja salassa pidettäviä tietoja ei saa käsitellä julkisessa istunnossa eikä ottaa julkiseen ratkaisuun, jollei siihen ole erityisen painavaa syytä (2 momentti).

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 8 §:n mukaan yleisöllä on oikeus olla läsnä tuomiota tai päätöstä julistettaessa (1 momentti). Jos suullinen käsittely on ollut kokonaan tai osaksi suljettu, tuomioistuin voi päättää myös tuomion tai päätöksen julistamisesta yleisön läsnä olematta. Sovelletut lainkohdat ja tuomiolauselma on tällöinkin ilmoitettava julkisesti (2 momentti).

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan jos suullinen käsittely on 4 tai 5 §:n nojalla ollut kokonaan tai osaksi suljettu tai jos siinä on esitetty salassa pidettävä asiakirja tai esine taikka ilmaistu tieto, josta on säädetty salassapitovelvollisuus, tuomioistuin voi päättää, että oikeudenkäyntiaineisto sovellettuja lainkohtia ja tuomiolauselmaa lukuun ottamatta on pidettävä tarpeellisin osin salassa määräjän, kuitenkin enintään 40 vuotta päätöksen antamisesta.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 31 kohdan mukaan salassa pidettäviä ovat asiakirjat, jotka sisältävät tiedon henkilön ilmoittamasta salaisesta puhelinnumerosta sekä tiedon henkilön kotikunnasta ja hänen siellä olevasta asuinpaikastaan tai tilapäisestä asuinpaikastaan samoin kuin puhelinnumerosta ja muista yhteystiedoista, jos henkilö on pyytänyt tiedon salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi.

Kannanotto

Käräjäoikeus on perustanut ratkaisunsa kokonaan yleisön läsnä olematta tapahtuvasta käsittelystä eräiden salassa pidettävien tietojen käsittelyä oikeudenkäynnissä koskevaan oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5b §:n 2 momenttiin. Siinä säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 31 kohdassa tarkoitettujen salassa pidettävien puhelinnumeroiden ja osoitetietojen käsittelemisestä oikeuden istunnossa ja ratkaisussa. Käräjäoikeus ei siten ole ilmeisesti katsonut, että kysymyksessä olisi harkinnanvaraista suljettua käsittelyä sääntelevässä oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettu tilanne eli lähinnä yksityiselämän loukkaamista koskeva asia taikka muu erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää seikkaa koskeva rikosasia.

Oikeustoimittajat ry katsoo, ettei *koko käsittelyä* ole 5b §:n 2 momentin nojalla mahdollista määrätä pidettäväksi yleisön läsnä olematta, vaan että säännöksen tarkoittama “ehdottoman välttämätön” rajoitus ulottuu vain osoite- ja puhelintietoihin. Oikeustoimittajat ry:n mielestä *”jutussa kuulluille asianosaisille ja todistajille olisi voinut ennen kuulemistä huomauttaa, että osoitetiedot on salattu ja pyytää heitä olemaan viittamatta näihin salassa pidettäviin tietoihin.”* Oikeustoimittajat ry katsoo edelleen, että *”suulliseen käsittelyyn liittyvät salassapitopulmat eivät selitä sitä, miksi tuomion perustelut on salattu. Perustelut olisi vaivattomasti voitu kirjoittaa siten, että suojaa vaativat asuinpaikka- ja puhelinnumerotiedot pysyisivät salassa.”*

Kärjäjätuomari Levon antaman selvityksen mukaan käsittelyssä kuultiin vastaajaa todistelutarkoituksessa ja että selvittäviä asioita oli tässä yhteydessä muun muassa se, miten uhkaus saatettiin asianomistajan tietoon. Levo toteaa, että *”oli ennalta arvattavaa, että varsinkaan viimeksi mainittua asiaa ei voida istunnossa käsitellä suullisesti niin, ettei asianomistajan asuinpaikka tule istunnossa mahdollisesti olevan yleisön tietoon, vaikkakaan vastaajalle esitettävät yksittäiset kysymykset eivät olleet etukäteen oikeuden tiedossa”* ja edelleen, että *”tässä tapauksessa salassa pidettäviä tietoja tuli esiin selvittäessä suullisesti niitä seikkoja, jotka olivat tarpeen teon oikeudelliselle arvioinnille ja rangaistuksen mittaamiselle. Tässä tilanteessa yksittäisten salassa pidettävien seikkojen suojaaminen ei ole niin yksinkertaista kuin kirjoituksessa väitetään, koska tarkoituksena on, että todistelutarkoituksessa kuultava henkilö vastaa spontaanisti ja valmistelematta hänelle esitettyihin kysymyksiin. Myöskään muiden oikeudenkäyntiin osallistuvien ei ole helppoa hankkia asian laadun edellyttämää näyttöä ja selvitystä vastaajalta esittämällä kysymyksiä kiertoteitse. Näissä olosuhteissa kärjäjäoikeus ei ole katsonut voivansa ottaa riskiä siitä, että asianomistajan salassa pidettävät yhteystiedot tahallaan tai tahattomasti paljastetaan. Tätä ja koko aineiston salassapitoa harkittaessa on otettu huomioon myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 31-kohdassa tarkoitettu syy yhteystietojen salassapidolle. Edellä kerrotuista syistä oikeus katsoi, että myös asiassa annettava tuomio ja muu aineisto pidetään salaisena oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 8 ja 9 §:ssä tarkoitetulla tavalla.”*

Omana kannanottonani totean seuraavan.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5b §:n tarkoituksena on säännellä ainoastaan sitä, miten eräitä salassa pidettäviä tietoja on käsiteltävä oikeudenkäynnissä, ei koko oikeudenkäynnin julkisuutta, mistä säädetään lain 5 §:ssä. Selvän rajan vetäminen näiden kahden säännöksen välille on kuitenkin joissakin tapauksissa vaikeaa. Mielestäni 5b §:n soveltaminen voi eräissä poikkeustapauksissa johtaa hyväksyttävästi käsittelyn julkisuuden osalta samaan lopputulokseen kuin harkinnanvaraista suljettua käsittelyä koskevan 5 §:n soveltaminen eli käytännössä koko käsittelyn toimittamiseen yleisön läsnä olematta. Oikeudenkäynnin kohteena olevan rikoksen tunnusmerkistötekijät

voivat joissakin yksittäistapauksissa liittyä hyvin kiinteästi esimerkiksi 5b §:n suojaamiin salassa pidettäviin puhelin- ja osoitetietoihin. Näissä tilanteissa voi olla hyvin vaikea käytännössä ennakoita oikeudenkäynnin kulkua niin hyvin, etteivät salassa pidettävät tiedot tulisi "yllättäen" jossain vaiheessa esille. Mielestäni Espoon kärjäoikeus on tässä tapauksessa esittänyt asianmukaiset perusteet sille, että koko käsittely kärjäoikeudessa oli määrätty 5b §:n nojalla toimitettavaksi yleisön läsnä olematta, vaikka tällaista menettelyä onkin sinänsä pidettävä hyvin poikkeuksellisena.

Sen sijaan siltä osin kun myös asiassa annettava tuomio on tuomiolauselmaa lukuun ottamatta määrätty salassa pidettäväksi, on kärjäoikeuden menettely mielestäni jossain määrin ongelmallinen. Tuomion kirjoittamiseen ei liity samanlaista "yllätystekijää" kuin asian käsittelyyn istunnossa. Lain 5 b §:n 2 momentin suojaamat puhelin- ja osoitetiedot olisi nähdäkseni pystytty melko helposti erottamaan ja määräämään tuomio vain niiltä osin salassa pidettäväksi. Kun kärjäoikeuden pääasiassa 11.9.2003 antamasta tuomiosta 03/1980 on valitettu Helsingin hovioikeudelle ja myös oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat ratkaisut voivat siten vielä tulla ylempien tuomioistuinten ratkaistavaksi katson, ettei minulla ole perusteita lausua asiassa tämän enempää.

TOIMENPITEET

Saatan edellä oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5b §:n soveltamisen osalta esittämäni näkökohdat Espoon kärjäoikeuden tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Espoon kärjäoikeudelle.

Jäljennös tästä päätöksestä lähetetään myös Helsingin hovioikeudelle tiedoksi.

Oikeuskansleri

Paavo Nikula

Esittelijäneuvos

Pekka Päivänsalo